

עלון שבועי נחלת שדה

חידושים וביאורים
על סידור התפילה

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

עוד חודשיים... עוד חודשיים נותרו לי לראות באופן מטושטש

להגבות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482,

ניתן לקבל את העלון במייל etayba1@gmail.com

הנושא: פוקח עורים

הרופא הודיעני שיותר לא אוכל עוד לראות".

שוב שטף הדמעות איחד בינינו, חיבקתי את הנער ויותר מזה לא יכולתי לעשות. ניסיתי להוציא מילות עידוד ונחמה שהכל מהקב"ה, אך פי נאלם דומיה, התרגשתי ולא יכולתי לומר אף מילה וכי מה יכולתי לומר. לעיתים אין מה לומר.

לאחר ששוחחתי עם אותם נערים קיבלתי על עצמי לכוון בברכת "פוקח עורים" ולאומרה בדבקות ובכוונה עצומה, אך לצערי ההרגל והשיגרה גם הם מתכסיסי היצר, ולאחר תקופה מסויימת גם ברכה זו נכנסה למסלול האמירה השיגרתית כשאר הברכות.

רק עוור או אדם שעומד להתעוור יוכל להבין איזו מתנה נפלאה נתן לנו הקב"ה, את היכולת לראות.

סיפר יהודי שהבחין שחברו המתפלל עמו נכנס למפעל הסמוך לבית הכנסת למשך חמש דקות ולאחר מכן נכנס להתפלל. לשאלתו לסיבת הדבר ענהו חברו: "במפעל ישנו יהודי עוור העובד כמרכזן ועונה לטלפונים וכל בוקר על מנת להתחזק בתפילה ובברכת 'פוקח עורים' אני נכנס לשם מביט בו ולאחר מכן אני יכול להתפלל בדבקות יתרה".

הסבר שני למילה "עיוור", היינו עיוור אחר תאוותיו וגם אדם כזה יכול שהקב"ה יפקח את עיניו. וכפי שכתב הרמב"ם (הלכות רוצח ושמירת נפש פרק יב הלכה ג) וז"ל: "שהוא עוור ואינו רואה דרך האמת מפני תאוות לבו". והיינו, אדם עם כל שפיותו ופקחותו, אינו אלא סומא מחמת אפילת התאוה שהשתלטה עליו והוא מגשש בה כעוור. וכך פירש החיד"א בספרו יוסף תהילות (על תהילים פרק קמ"ו פסוק ח): "ה' פוקח עורים, למי שמתעורר לשוב, פוקח עיניו להכיר כי היה סומא והלך בעצת יצרו בחשך בסמיות עינים. ע"כ.

וכדי להמחיש את דברים, מעשה בעשיר אחד, שכבר קרב יום מיתתו והבין שהוא כבר צריך לחשוב למי להוריש משלושת בניו את כל נכסיו המסועפים, שכל כך עמל עליהם במשך שנים רבות. אבל העשיר לא ידע מי מבניו הכי חכם שהוא ראוי להמשיך לנהל את עסקיו, ולכן החליט להעמיד את בניו במבחן שהמנצח בו הוא יקבל לידי את מושכות ניהול העסקים. העשיר ידע שמכיון שהמפתח להצלחה בעסקים היא היצירתיות לכן החליט גם לערוך מבחן יצירתי ומאתגר.

הוא נתן לכל אחד מבניו חמשה רובל והוא מבקש מהם שבסכום הזה הוא יקנו דבר שימלא את כל הטרקלין הגדול והמפואר שבביתו. עד הערב, עליהם לקנות בחמשה רובל דבר שיכול למלא את כל הטרקלין.

הסתכלו הבנים אחד על השני בתמהון, שכן בחמשה רובל ניתן לקנות כסא אחד או שרפרף, אבל לא דבר ימלא את כל הטרקלין, אבל ברירה לא היתה להם, כך ציוה עליהם אביהם וזה מה שמוטל עליהם לעשות.

"ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם פוקח עורים".

בגמ' בברכות (ס:), כשמפרטים את ברכות השחר: "כי פתח עיני לימא ברוך פוקח עורים". ו"פוקח" הוא לשון פתיחה, כדאמרין במשנה: "חרש שנתפקח", כלומר שנפתחה שמיעתו. וכשאדם קם בבקר ופותח עיניו, ורואה שה' החזיר לו את ראייתו אחר שהיה בבחינת סומא בעת שנתו, מודה להקב"ה על כך.

המילה "עיוור" יכולה לשמש לכמה וכמה מובנים, האחד כפשוטו, שהאדם בעת שינתו עיניו סתומות והרי הוא כעיוור, והקב"ה בכל בוקר פוקח את עיניו וחוזר לראות ונעי' משנ"ב (סימן מ"ו סק"ב) שפסק סומא מברך כל בוקר "פוקח עורים", וכן פסק רבינו יוסף חיים בספרו בן איש חי (פרשת וישב סעיף ה'), על פי הכלל שאין אומרים ספק ברכות להקל כנגד האר"י הקדוש. אולם בשו"ת יביע אומר (ח"ה א"ח סימן י') העלה דאם מברך אין מוחין בידו ויש לו על מה שיסמוך, ומ"מ אם בא לשאול מורים לו שלא יברך ברכה זו וכדעת המגן אברהם, וחשש לספק ברכות להקל אף נגד האר"י הקדוש. אולם לכל הדעות סומא מברך ברכת "הנותן לשכוי בינה".

ובברכה זו צריך האדם להכיר כי אין הראיה דבר המובן מאליו, ולהרגיש מצד עצמו עיוור ומוגבל, ללא הקב"ה שפקח את עיניו היום בבקר, ועל ידי זה יבוא להודות ולשבח לבורא עולם על שעניו רואות.

ובודאי שאדם אחר התבוננות כמו זו, ייקשה עליו להיכשל עם עיניו במשך היום...

לפני פחות משנה הוזמנתי למסירת שיעור ב"בית חינוך לעוורים" בירושלים, ושוחחתי עם מנהל המקום על אוכלוסיית העוורים. והוא הסביר: "יש לנו כאן עוורים משלושה סוגים: עוורים מלידה, ילדים שהתעוורו במהלך חייהם, ונערים שעומדים להתעוור בתקופה הקרובה".

אודה שרעדתי כשמעתי זאת, יש ילדים העומדים להתעוור בעוד חודשיים חצי שנה ואף שנה, אותם ילדים לומדים כבר עתה את כתב ברייל (אותיות וסימנים מובלטים במיוחד למגע אצבעות העוור) ומעבר לכך עושים להם הכנה לחיים החדשים.

ביקשתי לשוחח עם אותם ילדים על מנת לשמוע על רגשותיהם ומחשבותיהם אודות ההתמודדות הצפויה להם בעתיד. שיחה זו שניהלתי במשך כחצי שעה עם הילדים הללו, תיחרט ותהדהד בזיכרוני עוד שנים רבות וארוכות.

אחד הנערים החל לפתע לבכות ואמר לי: "ראית אדם פעם שמכוונים נשק לראשו והוא עומד חסר אונים?"

"למה אתה מתכוון?" שאלתי.

בכה הילד והוסיף: "במצב הזה אני נמצא, ומה שמהדהד בראשי הוא מתי תהיה הלחיצה על ההדק".

לפתע גם אני התחלתי להזיל דמעות ובכיניו יחד ללא מעצורים.

יצאו הבנים אל השוק, והחלו לחפש אולי איזו "מציאה" שבטכום של חמשה רובל ימלא את כל הטרקלין של אביהם.

לעת ערב, בשעה שנקבעה מראש, עמדו שלשת הבנים דרוכים בפתח ביתו של האב, נתן האב רשות לבן הבכור שיכנס ראשון, הבן הבכור החל להעמיס את הטרקלין בקש, הקש הוא דבר זול אוד הוא קנה כמות גדולה של קש, בסכום של חמשה רובל בתקוה שהקש ימלא את כל הטרקלין, אבל לא, הקש שנקנה לא הצליח למלאות את כל הטרקלין.

מאוכזב פינה הבכור את מקומו לבן הבא בתור, הבן השני קנה כמות גדולה של נוצות, אבל גם הנוצות לא הצליחו למלא את כל הטרקלין. אמנם הטרקלין היה מלא יותר ממה שהצליח הבן הראשון למלאותו, אך הוא טרם היה מלא לחלוטין, מה שללא מילים אמר לבן השני כי גם הוא הפסיד במבחן.

עתה היו פני שני האחים והאב מופנים לעבר הבן השלישי שעמד נינוח, ולידו לא עמדה שום סחורה בה היה אמור למלא את הטרקלין, ביקש הבן מכולם לבוא אחריו, וכשעמדו כולם במרכז הטרקלין, שלף הבן מכיסו נר גדול וגפרורים והצית את הנר, כמובן שאורו הזך והיפה של הנר מילא את הטרקלין כולו!

ירדת לסוף דעתי! קרא האב בשמחה, לרעיון הזה התכוונתי כי אכן רק האור יכול למלא את כל הטרקלין.

בסיפור זה טמון רעיון עמוק, אבל בשביל להבין את הרעיון עלינו להביא מעשה נוסף שאותו סיפר הרה"ק רבי שמחה בונם מפרישסחא ז"ע (שמחת ישראל מאמרי שמחה אות מ"ג): במדינה רחוקה גזר מלך על שלשה אנשים לכלאם בבית האסורים, ולהושיבם בתוך בור חשוך ואפל. אותם שלשה אנשים – שניים מהם היו פקחים, והשלישי היה טיפש, ועל שלשתם גזר המלך להיות יחד באותו בור כלא.

מדי יום היו הסוהרים מורידים לתוך הבור מעט דברי מאכל ומשקה כדי שיוכלו להחיות את עצמם, אלא שאם אותם חכמים הסתדרו פחות או יותר, הרי שהטיפש לא הצליח למצוא את ידיו ורגליו בחושך הנורא ששרר שם, הוא היה נתקל בכוס והכוס היה נשפך, הוא לא היה מצליח להסתדר עם המזלג והכף, היה שם חכם אחד שריחם עליו והחליט ללמד אותו כיצד לאכול ולשתות למרות החשוך, וכך כל יום היה משקיע ללמד אותו להסתדר עם חוש המישוש, הבעיה היא שכל פעם היו משתנים הכלים פעם היה המרק מוגש בספל ופעם בקערה, כך שמה שלימדו אותו אתמול, לא הועיל להיום.

בינתיים שם לב אותו חכם שמשקיע ללמד את הטיפש, כי החכם הנוסף כלל אינו טורח ולא נוטל חלק ללמד את הטיפש כיצד לאכול ולשתות. כמובן שהוא בא אליו בטרוניה למה הוא לא עוזר לו.

השיב לו החכם השני, עד שאתה מלמד את הטיפש איך לאכול, זה כמו הציפור שמנסה לייבש את הים עם המקור שלה, הרי כל יום הם מחליפים את הכלים, כך שבחיים לא תצליח ללמד אותו לאכול, אני לעומת זאת, חושב כיצד נוכל לחפור מעט בקיר ולפעור בו חור שממנו יכנס אור קרני השמש לתוך הכלא, ואז כבר לא נצטרך ללמד אותו כי הוא יראה את הכל.

כך האדם נאבק כל האדם עם יצרו, אשר משנה את פניו בכל יום ויום, וכאשר גובר על יצר זה בא היצר בדמות אחרת וגובר עליו, ושוב עומד האדם בפני שוקת שבורה ונכשל על כרחו, לכן הדרך היחידה היא על ידי שיאיר האדם לעצמו את אור האמונה, יפקח את עיניו כי ה' מבטי ורואה על כל מעשיו, ועל ידי חיזוק באמונה ייקל עליו להתמודד עם יצרו הרע.

בברכת פקוח עוורים, עלינו לכונן: אנא בורא עולם פקח את עינינו העוורות הנגרות אחר תאוות העולם הזה.

ביאור שלישי, "עיוור" בהנהגותיו, שאינו יודע כיצד לנהוג ולפעול הן בחיי המעשה והן בחיי הרוחניים, גם עבורו הקב"ה פוקח את עיניו.

ביאור רביעי, על פי דברי המדרש תהלים (מזמור קמ"ו) על הפסוק "ה' פוקח עורים". אין צער גדול ואין יסורים גדולים וקשים כעורון עינים. למה הדבר דומה, למי שהיה מעביר משאות של גמלים ושל חמורים טעונין ועוברין בדרך. נתנו על אחד מהם משוי שוה לכולם, ועוד טענו מזונותיהן של כולם על א' מהם. והיה מזהיר עליו ואומר, היזהרו בו, שלא תבן

נתון בו, אלא אני יודע מה נתתי עליו. נכנסו למזינה, באו להתיר מן הבהמה. אמר להן בעל הבית, מזה התירו תחילה שטענתי עליו יותר מכלן. כך הקב"ה מצוה על העורים שאין ייסורין גדולים מהם. וכן הוא אומר (כי תבוא כ"ו, י"ח) "ארור משגה עור בדרך". וכשיבוא לרפאות העולם, אינו מרפא תחילה אלא העורים. שנאמר, "ה' פוקח עורים". ומי הן העורים? הדורות האלו שהולכות בתורה כעיוורים. שנאמר (ישעיה נ"ט, י') "נגששה כעורים קיר". כולם קורין ואין יודעין מה הן קורין, שונין ואין יודעין מה הן שונין. אבל לעתיד לבוא, (שם ל"ה, ה') "אז תפקחנה עיני עורים". ע"כ.

ומתבאר, שיש עיוורים בתורה, הן בחסרון הבנתה, והן לכונן לאמיתה של תורה, ועל זה אנו מתפללים ומבקשים: "והאר עינינו בתורתך". וכך ביקש דוד המלך: "גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך". ולכן בברכת "פוקח עורים" יכוין להודות לבורא עולם, על פקחת עיניו בתורה, שזכה להבין את התורה לאמיתה.

עוד יש לפרש על פי מה שמצינו על הפסוק (וירא כ"א, י"ט) "ויפקח אלהים את עיניה ותרא באר מים", ומובא במדרש (בר"ר נג, יד): "ויפקח את עיניה, אמר רבי בנימין הכל בחזקת סומין עד שהקדוש ברוך הוא מאיר את עיניהם, מן הכא ויפקח אלהים את עיניה". והיינו, הגר שתועה במדבר ובנה ישמעאל קודח מחוס, המים נגמרו, והיא מניחה את הילד תחת אחד השיחים שיצלו עליו ומתרחקת כדי לא לראות אותו מת, ואזי הקב"ה פוקח את עיניה והיא רואה באר...

לא כתוב שהקב"ה ברא לה באר אלא שפקח את עיניה...

והיינו, הרפואה נמצאת בהישג ידו של האדם, הקב"ה מקדים רפואה למכה, אלא שאינך רואה זאת עד שהקב"ה "פוקח עוורים".

מסופר על הצדיק הרב יהודה לאון פטילון זצ"ל שהיה צריך כסף בהיותו בצבא הטורקי ופרש ידיו למרום ואמר: ה' אתה אבא שלי! שלח לי את הכסף שאני זקוק לו!

לאחר כמה דקות נשמע כרוז במחנה שיהודה פטילון מתבקש להגיע למשרד, הגיעה חבילה מאחותו בצרפת... – מתי החבילה נשלחה? חודש לפחות לפני שנקלע לבעיה... (צדיקים נסתרים עמ' קכ"ו).

כוונה נוספת הנצרכת באמירת "פוקח עוורים" על פי מה שגילה לנו הרה"ק רבי אלימלך מליז'ענסק ז"ע, בספרו הקדוש נועם אלימלך (פרשת חיי שרה): וזהו שאנו מברכים בכל יום "פוקח עורים". והכוונה לפקוח עינים למעלה להשגיח על ישראל, וזהו "עיני ה' אל צדיקים", רוצה לומר ביד הצדיקים הוא לעשות עינים להשם יתברך להשגיח על ישראל. עכ"ל.

והיינו שה"עוורים" בברכה מתפרש כביכול על עיניים של מעלה, שמחמת העבירות הנעשים כאן למטה מעוורים את העיניים של מעלה לבל ישגיחו על יושבי מטה. אולם הצדיקים שעושים את רצון ה' מזכים לא רק לעצמם אלא עבור הדור כולו, שגורמים לפקחת עיניים של מעלה והשגחתו על ברואיו בצורה גלויה.

סמיכות ברכת פוקח עוורים לברכת מתיר אסורים:

בספה"ק תפארת שלמה (על התורה, לקוטים, פרשת נצבים) כתב וז"ל: ואם יוגמר תיקונו של אדם הראשון יבוא מלך המשיח כמבואר בכתבי האר"י ז"ל על הפסוק "ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים לפקוח עיני" עיוורת להוציא ממסגר אסיר מבית כלא יושבי חושך". היינו תיקוני העינים. ולזה אנו אומרים בברכות השחר: פוקח עורים ואח"כ מתיר אסורים. עכ"ל.

והיינו בסדר ברכות השחר (לפי נוסח ספרד) יש רמז לאדם לתקן ולשמור על העיניים לבל ייכשל בהן, שכן בזה תלוי יציאת ישראל מהגלות, ועל ידי "פוקח עוורים" נזכה ל"מתיר אסורים".

עוד יש לפרש את סמיכות ברכת "פוקח עוורים" ל"מתיר אסורים", שרומז לאסורים בכבלי היצר, ולמדנו אין היצר שולט אלא במראה עיניו (סוטה ה:), ולכן הפוקח את עיניו רק לדברים טובים ונמנע מלהסתכל על דברים שאינם ראויים, זוכה למתיר אסורים לא להיות כבול וקשור בכבלי היצר.